

Сивцева Мария Владимировна, учитель якутского языка и литературы МБОУ “Жохсогонская СОШ имени А.Е.Кулаковского”, Таттинского улуса.

«Үөрэпитим үйэлээх буоллун»

**- алгыс сатабылларыгар тирэбирэн оноһуллубут иитэр үлэ торума
Сивцева Мария Владимировна, саха тылын, литературатын учуутала.**

*Саргы салалыннын,
Өрөгөй үрдээтин,
Дьол тосхойдун,
Туску туһаайдын,
Мичил билистин,
Айхал ананнын,
Уруй олохтоннун!
Өксөкүлээх Өлөксөй*

Тема сытыытык туруута:

- Үүнэр ыччаты чөл куттаах, сахалыы ыраас өйдөөх-санаалаах, чэгиэн туруктаах, дэгиттэр сатабыллаах иитэргэ дьулуһуу

Үлэ сыала:

- Өбүгэлэрбит үтүө алгыстарын инэринэн, сахалыы куттаах оҕону оскуола кэнниттэн улахан олох аартыгар таһаарыы, оҕо алгыс тыһынынан олоһун салайынарыгар олук ууруу.
- Оҕо сатабылларын алгыс нөнүө сайыннарыы, уһуйуу, онон киһи быһыытынан сирдээх буоларыгар, үөрэххэ-билиигэ көбүн (мотивация) үрдэтии.

Үлэ соруктара:

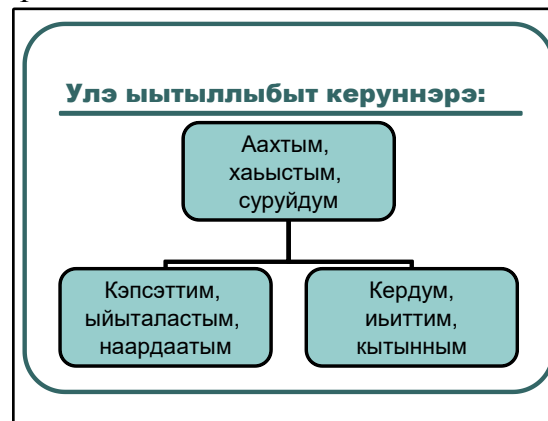
- Алгыс туһунан матырыйааллары хомуйуу, ыйдарынан наардааһын;
- Туһааннаах алгыстары темаларынан арааран, иитэр үлэ торумун оноруу;
- Үлэ тэрээһиннээхтик, үтүө түмүктээхтик барыытыгар үөрэнээччилэри кытта ырытыһыы, анкеталары толотторуу, диспуттары, кылаас чаастарын ытыты.

Үлэ тахсыыта:

Сабажалааһын:

- Өбүгэ үтүө алгыһын этигэр-хааныгар инэриммит ийэ тылынан сайа санарар, туруоруммут сыалын ситиһэр, дьулуурдаах, төрөөбүт дойдутугар бэриниилээх, алгыс сатабылларын инэриммит, сайыннарбыт, олоххо бэлэмнээх, үөрэххэ-билиигэ тардыһылаах, сайдарга көхтөөх **ҮӨРЭНЭЭЧЧИНИ** иитэн-үөрэтэн олох суолугар үктэннэриэххэ сөп, өскөтүн иитэр үлэни алгыһы кытта алтыһыннаран, кыра кылаастан тиһиктээх үлэни ыттаахха.

Алгыс туьунан кылгастык:

В. А. Кондаков, норуот эмчитэ:

- *Алгыс тыла-еье айылҕаны кытта ситимнээх, ол иьин дьонно тийимтиэ, ейденумтуе, утуену онорор кууьэ улахан... Алгыс аптаах кууьэ мунура суох. Алгыс ебугэлэрбит угус уйэлээх муударастарын, кун айыы санааларын кестуутэ буолар. Дьэ, ол иьин этэллэр: «Алгыстаах кьиь абыраллаах»...*

М. А. Попова, А. Н. Павлов – Дабыл:

- *Алгыс – кьиьини, айылҕаны ууннэрэр куус. Алгыс – тэрийэн таьааорар, сайыннарар, урдэтэр куус. Алгыьы от- мас ууннун, суеьу-ас дэлэйдин, дьон-сэргэ олоьо тубустун, чэчирээтин диэн этэллэр.*

П. П. Кондратьев, п.н.к.:

- *Алгыс – утуену баьарыы. Бу соруудах эбит – мань сатаатаххына эн манньк буолуон. Биир-биир толорон истэьин аайы бэйэн норуоккар дурда-хахха буолаьын. Сатабыл – былыргыттан сайдан кэлсэн испит. «Мин кыайбатахпына – ким кыайыай?!» - оьону интэриэьиргэтиэхтээхпит.*

А. М. Лобок, педагог, философ, психолог:

- *Алгыс – это прежде всего глубокий психологический посыл, активизирующий в человеке его чувство собственного достоинства и уверенность в своих силах. Чем выше и искренней сила благопожелания – тем выше моя активность и успешность в той или иной деятельности. И когда ребенок чувствует этот посыл взрослого, это возвышает его в собственных глазах и активизирует его деятельность. И тогда алгыс оказывается очень важным способом психологической поддержки ребенка...*

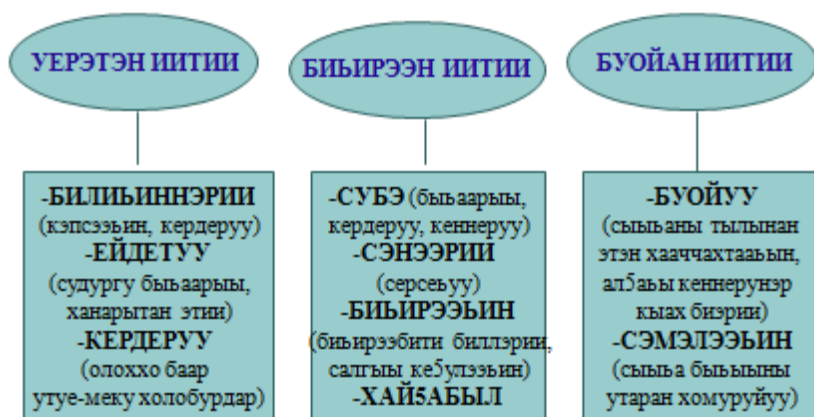
Алгыс – оьо бэйэтигэр эрэллээх буоларыгар тирэх уонна кеьутэр куус

- ✓ Алгыс – утуену баьарыы: дьонно-сэргэьэ, олох онкулугар;
- ✓ Кьиьини утуеьэ сирдиир, санаатын кетеьер;
- ✓ Саха бэйэтин эйгэтигэр баар;
- ✓ Ебугэ угэьэ майгыбытыгар, ментальноспытыгар чугас
- ✓ Тереебут сирбит – ытык сир Таатта;
- ✓ Сахабыт алгыьа – омук быьыытынан уратыбыт;
- ✓ Саха кьиьитэ алгыс тыл кууьунэн, ол кеметунэн баьатын толорор, ыратын ситэр, куьаьантан-дьайтан быьыанар, харыстанар, кемускэнэр, алгыс тыла тийэригэр бигэтик итэьэйэр

Итэр үлэ торумун салаалара:

1. Кылаас салайааччытын куннугэ – «Ыччаппар Айыы Киьитэ буолар алгыыы биэриим»
2. Терешпугу кытта үлэ – «О5обор ураанхай саха буолар уруйу олохтуум».
3. О5ону эт-хаан еттунэн сайыннарыы – «Бэйэтин бабын бэйэтэ билинэр гына бэлэмниим»
4. Оскуоланы бутэрээччини идэ5э туьаайыы – «Иннин керунэр идэни арыйыым»

ИИТЭР ҮЛЭ НЬЫМАЛАРА:

КЫЛААС САЛАЙААЧЧЫТЫН КҮННҮГЭ:

Бичаппар Айыы Кунитэ буолар Алгыһы биэриим

Алгыс	Туох ытыллара	Күнэ-ыйа	Бэлиэтээһин
<p>Балабан ыйа- Улуу Суорун ыйа <i>Билиим бигэргээтин</i> <i>Үөрэх-билии дирингэ -</i> <i>Улуу байбал түгэбэ</i> <i>Күн аайы эбиллибэт билии</i> <i>көбүрүүр</i></p>	<p>Билии күнэ. Оскуола салалтатын кытта бэсиэдэ Сайынны сынньалан түмүгэ „Үөрэнэр кинигэбит,, операция Баһаартан, суолтан сэрэниигэ кыл/ч Үүнүү күнэ Бй устата үөрэби көтүтүүнү хонтуруол</p>		
<p>Алтынны-Хотой Айыы ыйа <i>Көрүүм кэнгээтин,</i> <i>Билиим бигэргээтин</i> <i>Билэр туһугар дьулуһуум,</i> <i>Өйдүүр туһугар дьүккүһүүм</i></p>	<p>Учуутал күнэ Ийэ күнэ Психолог сүбэтэ (биирдиилээн) Үөрэнээччи интэриэһиргиир кулуубунан, секциянан хабыы Бй устата Үөрэби көтүтүүнү хонтуруол</p>		
<p>Сэтинньи - Байанай ыйа <i>Сырдыкка талаһыым,</i> <i>Киэнгэ тахсыым</i></p>	<p>Күһүннү сынньаланы-туһалаахтык! „Мин быраабым,, кыл/ч, Үөрэнээччини, төрөппүтү кытта үлэ Оскуола, улуус иһинэн билиини бэрэбиэркэлиир үлэбэ кыттыы Бй устата Үөрэби көтүтүүнү хонтуруол Төрөппүт мунһаба</p>		
<p>Ахсынны - <i>Билгэ Хаан ыйа</i> <i>Олох үөһүгэр олорсуум,</i> <i>Түбүк үөһүгэр түбэһиим</i></p>	<p>Сана Дьылы көрсөбүт Бй устата Үөрэби көтүтүүнү хонтуруол Кыһынны сынньаланы былааннааһын „Оо, Танха, танха,, төрүт культ. нэд.</p>		

<p>Тохсунньу - <i>Танха ыйа</i> <i>Айар күүһүм аана арылыннын</i></p>	<p>„Күннүн хайдах ыгытабын?“, кыл/ч Бий устата Үөрэҗи көтүтүүнү хонтуруол</p>		
<p>Олунньу – <i>Одун Хаан ыйа</i> <i>Бэйэм кыахпар тирэниим,</i> <i>Бэйэм күүспэр эрэниим</i></p>	<p>Айар үлэ бырааһынныгыга – кыл.үлэтэ Уолаттар күннэрэ Оскуолабыт туһугар,, - кыл.ч. Бий устата Үөрэҗи көтүтүүнү хонтуруол,,</p>		
<p>Кулун тутар– <i>Дьөһөгөй Айыы</i> <i>Киһилии быһыыланыым,</i> <i>Айыы майгылананыым</i> <i>Төбөм иһигэр төлкөлөөх санаа</i> <i>төрүттэннин</i></p>	<p>Кыргызтар күннэрэ Сааскы сынньалангы атаары Экзаменна-эрэллээхтик! Бий устата Үөрэҗи көтүтүүнү хонтуруол</p>		
<p>Муус устар–<i>Айыыһыт Хотун</i> <i>Билсыбыт үлэбин ытсаран</i> <i>иһиим</i></p>	<p>„Кырдыҕаска, кыаммакка көмөбүт,, - тимуровскай хамсааһынна кыттыы Бий устата Үөрэҗи көтүтүүнү хонтуруол</p>		
<p>Блам ыйа - <i>Иэйэхсит ыйа</i> <i>Үктэлбин тирэхтээн иһиим,</i> <i>Хардыыбын ханатан иһиим</i></p>	<p>Улуу Кыайы күнэ. „Бэтэрээннэргэ уруй-айхал!-эрдээх буолуу уруога „Чугдаарда тигэх чуорааммыт, „Ситиһии күнэ,, - оскуола бырааһыннь. кыттыы Экзаменнары туттарыы „Быраһаай, оскуолабыт, аны күһүн көрсүөххэ диэри,,</p>		
<p>Бэс ыйа-<i>Үрүн Айыы Тойон</i> <i>Эт мэйиим билэрэ элбээтин</i></p>	<p>- Сэрэхтээх буолууга үлэ - Үөрэнээччигэ - сөптөөх усуллубуйаны</p>		
<p>Сыл устата <i>Дьобур суола тобулуннун</i></p>			

Төрөпүтү кытта үлэ.

Обзор ураанхай саха буолар уруйу олохтуум

Алгыс	Туох ытыллара	Күнэ-ыйа	Бэлиэтээһин
<p>Санаабыппын сайыннарым, Толкуйдаабыппын толоруум</p> <p>Сырдыгы батыһыым, Саргыны саныым</p> <p>Үүннээх-тэһииннээх Тылы батыһыым, Үрүн күн Үтүөтүн тутуһуум</p> <p>Киэн аймахтаах, кэтит уруулаах</p> <p>Айылгым алгыһын салгыым, Өбүгэм үтүөтүн үрдэтиим</p> <p>Сырыым ситиһиилээх буоллун, Онорбутум хотуулаах буоллун Үлэбит түмүктээх буоллун, Сырабыт ситиһиилээх буоллун Сатабылы баһылаан бастаныабын Санаабыппыт алгыс хоту Сайда турдун!</p>	<p>„Үөрэнээччини идэбэ туһаайы,, - төрөппүт мунһаабын тэрийии „Оҕону иитиигэ дьиз кэргэн оруола,, - көрсүһүүлэр, ырытыһылар Төрөппүт комитетын үлэтигэр кытты Ийэ күнүн бэлиэтээһин Үүнүү бырааһынньыгар кытты о.д.а. төрөппүтү кытта биирдиилээн кэпсэтии „Интэриэһинэй үгэстэрбит,, -төрөппүт кэпсээнэ Кылаас чаастара, төрөппүт мунһахтара: „Дьиз кэргэн төрүт үгэстэрин туһата,, „Оҕо дьизтээҕи усулуобуйата,, „Дьиз кэргэнинэн бары ааҕабыт,, „Мин – экзамен туттарааччы төрөппүтэбин,, „Барыбытыгар туһалаах сүбэлэр,, „Айылҕа уонна биһиги,, „Оҕо – дьиз кэргэн, уопастыба инникитэ,,...</p>		

Үөрэнээччини эт-хаан өтгүнэн иити.
Бэйэтин баһын бэйэтэ билинэр гына бэлэмниим

Алгыс	Туох ытыллара	Күнэ-ыйа	Бэлиэтээһин
<p><i>Киһи киһинэн олорор, Саха саханан сылдьар. Хара тыа баайдаах, уол дьоллоох</i></p> <p><i>Сайдар диэки салаллыым, Чэбдик диэки эргиллиим</i></p> <p><i>Кэскиллээх санаам иннибин сырдаттын</i></p> <p><i>Эйэбэс киһи үгүс доҕордоох</i></p> <p><i>Сүүс киһилиин Сүүспүттэн өйөһүүм, Элбэх киһилиин Эйэбин холбуум</i></p> <p><i>Ийэ айылҕам Испэр ингэрбитин тилиннэриим</i></p>	<p>Медик сыаналаах сүбэлэрэ: „Кыыс уратыта,,- бэсиэдэ „Уол уратыта,, - бэсиэдэ</p> <p>„Ыраас буолуу- доруобуйа төрдө,, „Гигиенаны тутуһуу,, Спорт бырааһынньыга Специалист лекцията</p> <p>Кылаас чаастара: „Чөл куттаах буоларга дьулуһабыт,, „Кылааспыт, оскуолабыт туһугар,, „Телевизор, видеокиинэ буортута,, „Чөл олоҕу өйүүбүт!,, „Наркомания, токсикомания утары!,, (Уруһуй, плакат конкурса) „Спид утуйбат!,, о.д.а. Сүүрүүгэ - көхтөөхтүк! „Үтүө майгын-көтөр кынатын,, „Эйэлээх олох иһин,,</p>		

Үөрэнээччини идэбэ туһаайыы үлэтэ.

Иннин көрүнэр идэни бэлэмнишим

Алгыс	Туох ытыллара	Күнэ-ыйа	Бэлиэтээһин
<p><i>Бйаабым аартыга аһылыннын, Оҥоһуум суола тобулуннун Бэйэ бодобун тардыныым, Илэ өйбүн булуум</i></p> <p><i>Бйаахпын ыллыктыым, Оҥоһуубун тупсарыым</i></p> <p><i>Бэйэбин булан Бэрт киһи буолуум</i></p> <p><i>Олохтоохтук быһаарыныым, Кэскиллээхтик дьаһаныым</i></p> <p><i>Үөрэби өйбөр түһэриим, Билиини испэр ингэриим</i></p> <p><i>Идэбин Айыы өттүнэн туһаныым</i></p>	<p>„Идэбэ бэлэмнээһин,, - бэсиэдэ Туһаайыылаах үөрэби талыы Идэ – бэбэһээ, бүгүн, сарсын Психолог сүбэтэ Ханнык идэлэр баалларый? „Өйбүтүн сытылыыбыт,, - интеллект-туальной оонньоулар</p> <p>Араас көрүннээх анкеталары ытыты Туһааннаах кинигэ быыстапка- „Библиотекарьдыын бииргэбит,, Тестирование</p> <p>„Идэбин сөпкө тал,, Интэриэһинэй идэлээх дьоннуун көрсүһүлэр „Эдьийдэрбит, убайдарбыт суолларынан,, - студеннары кытта көрсүһүү „Билиэхпин баһарабын,,- үөрэнээччи баһатынан бэсиэдэлэр „Билиибитин кэнэтэбит,,- араас конкурстар</p>		

Үлэбит түмүктээх буоллун, Сырабыт ситиһиилээх буоллун!

Үлэни баһылаан төбөлөнүөбүн, Сатабылы баһылаан бастаныабын! Санаабыппыт алгыс хоту Сайда турдун! Дом!